

Sygn. akt I ACa 609/11

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 8 grudnia 2011 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie I Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący: SSA Dorota Markiewicz

Sędziowie: SA Barbara Trębska

SO del. Adrianna Szewczyk-Kubat (spr.)

Protokolant: st. sekr. sąd. Katarzyna Foltak

po rozpoznaniu w dniu 8 grudnia 2011 r. w Warszawie na rozprawie

sprawy z powództwa M. P.

przeciwko Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Dyrektora Aresztu Śledczego W. – B., Dyrektora Aresztu Śledczego W. – M., Dyrektora Zakładu Karnego w K. i Dyrektora Aresztu Śledczego w P.

o odszkodowanie i zadośćuczynienie

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 11 marca 2011 r. sygn. akt XXIV C 675/09

I. zmienia zaskarżony wyrok w punkcie 1 (pierwszym) w ten sposób, że zasądza na rzecz M. P.:

- od Skarbu Państwa - Dyrektora Aresztu Śledczego W. – B. w W. kwotę 1.452 (jeden tysięcy czterysta pięćdziesiąt dwa) zł,

- od Skarbu Państwa - Dyrektora Aresztu Śledczego W. – M. w W. kwotę 1.275 (jeden tysiąc dwieście siedemdziesiąt pięć) zł,

- od Skarbu Państwa - Dyrektora Zakładu Karnego w K. kwotę 180 (sto osiemdziesiąt) zł,

- od Skarbu Państwa - Dyrektora Aresztu Śledczego w P. kwotę 90 (dziewięćdziesiąt) zł,

a w pozostałym zakresie powództwo oddala;

II. oddala apelację w pozostałej części:

III. nie obciąża powoda kosztami postępowania w instancji odwoławczej.

Sygn. akt I A Ca 609/11

UZASADNIENIE

Pozwem z dnia 25 czerwca 2009 roku sprecyzowanym pismem z dnia 12 sierpnia 2009 roku M. P. wniósł o zasądzenie od pozwanego Skarbu Państwa reprezentowanego przez Areszt Śledczy W. B. w W., Zakład Karny w K., Areszt

Śledczy W. M. w W. i Areszt Śledczy w P. kwoty 400.000,00 zł tytułem odszkodowania i zadośćuczynienia. Wniósł także o zasądzenie na jego rzecz od pozwanego kosztów postępowania, nadania wyrokowi klauzuli natychmiastowej wykonalności i wydania wyroku zaocznego w razie zaistnienia przesłanek określonych w art. 339 k.p.c. W uzasadnieniu wskazał, że przebywał we wskazanych jednostkach penitencjarnych w okresach: od maja 2006 roku do września 2007 roku w Areszcie Śledczym W. B. w W., w okresie od września 2007 roku do listopada 2007 roku w Zakładzie Karnym w K., w okresie od grudnia 2007 roku do stycznia 2009 roku i na przełomie lutego i marca 2009 roku w Areszcie Śledczym W. M. w W. oraz w lutym 2009 roku w Areszcie Śledczym w P.. Powód podnosił, iż w czasie jego pobytów w tych jednostkach osadzany był w przeludnionych celach, w których powierzchnia przypadające wynosiła mniej niż przewidziane przepisami 3m² na jedną osobę, co uniemożliwiało mu normalne funkcjonowanie w sferze psychicznej jak i fizycznej. Pojawiły się kłopoty natury psychofizycznej przejawiające się stanami depresyjnymi, bezsennością, zanikiem aktywności ruchowej i problemami z koncentracją. Powód podnosił także, że w celach brakowało wydzielonego kącika sanitarnego, zaś w jednej z nich zmuszony był spać na najwyższym poziomie piętrowego łóżka. Z kolei w czasie pobytów w Zakładzie Karnym w K. i Areszcie Śledczym w P. musiał przebywać w jednej celi z osobami palącymi. Zdaniem powoda traktowanie, z jakim się spotkał, naruszało zarówno przepisy krajowe regulujące postępowania z osobami osadzonymi w jednostkach penitencjarnych jak i normy europejskie.

W odpowiedzi na pozew pozwany Skarb Państwa reprezentowany przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa wniósł o oddalenie powództwa i zasądzenie na jego rzecz kosztów zastępstwa procesowego. Podnosił, że powództwo jest niezasadne, albowiem powód nie wykazał żadnych przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa określonych w art. 417 k.c. Brak też jakiegokolwiek argumentacji na rzecz zasadności żądanego zadośćuczynienia pieniężnego na zasadzie art. 23 i 24 k.c. w zw. z art. 448 k.c. Wskazane przez powoda przeludnienie w celach mieszkalnych nie było działaniem bezprawnym. Sytuacja taka wynikała z przekraczającej w skali kraju ogólnej liczby osadzonych w stosunku do miejsc w Aresztach Śledczych i Zakładach Karnych i była dopuszczalna zgodnie z przepisem art. 248 § 1 k.k.w., przewidującym możliwość osadzenia na czas określony w celi, w której powierzchnia na jedną osobę wynosi mniej niż 3m² pod warunkiem powiadomienia o fakcie przeludnienia sędziego penitencjarnego, co w przypadku powoda zostało zrealizowane. Pozwany podnosił także, że powód przebywał w celach wyposażonych w przewidziany przepisami sprzęt kwaterunkowy oraz urządzenia sanitarne i miał zapewnione osobne miejsce do spania i odpowiednie warunki do utrzymania higieny. Zaprzeczył, aby powód doznał jakiegokolwiek szkody, która miałaby być skutkiem niezgodnego z prawem działania lub zaniechania pozwanego, i która naruszałaby jego dobra osobiste. Pozwany podkreślił, iż wywiązał się z wszelkich nakładanych na niego zobowiązań, mających na celu zapewnienie powodowi realizację przysługujących mu praw. Powód był traktowany w sposób godny z poszanowaniem przysługujących mu praw i jego dóbr osobistych. Prowadzone we wskazanych przez powoda jednostkach penitencjarnych kontrole nie wykazywały także żadnych nieprawidłowości w zakresie dostępu do urządzeń sanitarnych zapewniających minimum intymności, czy też dostępu do zajęć sportowych i rekreacyjnych, możliwości podjęcia pracy czy innych form spędzania czasu.

Zdaniem pozwanego powód nie wykazał zarówno zaistnienia szkody, jej wysokości, jak też związku przyczynowego pomiędzy wskazywaną szkodą, a działaniami lub zaniechaniami pozwanego. Pozwany podnosił także, że powód nie wykazał, które z działań lub zaniechań pozwanego naruszały jego dobra osobiste i które z tych dóbr zostały naruszone. W odniesieniu zaś do wskazanych przez powoda naruszeń art. 3 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności pozwany wskazał, iż z powołanego przepisu nie wynika, jaka ma być minimalna powierzchnia celi przypadająca na jednego skazanego, jak również, że z orzecznictwa Trybunału Praw Człowieka wynika, że kryterium to nie może być samoistną i wystarczającą przesłanką oceny, czy doszło do naruszenia praw zagwarantowanych w Konwencji. Pozwany podniósł, że domaganie się przez powoda zadośćuczynienia, z uwagi na okoliczności w jakich powód znalazł się w jednostkach penitencjarnych i ogólne warunki ekonomiczno-bytowe społeczeństwa, stanowi także nadużycie prawa podmiotowego. Pozwany podniósł na podstawie art. 442 /1/ k.c. zarzut przedawnienia odnośnie części roszczeń powoda za okres przed 25 czerwca 2006 roku z uwagi na datę złożenia pozwu.

Wyrokiem z dnia 11 marca 2011r. wydanym w sprawie o sygn. XXIV C 675/09 Sąd Okręgowy w Warszawie powództwo oddalił nie obciążając powoda kosztami procesu.

Sąd Okręgowy ustalił następujący stan faktyczny i przeprowadził rozważania prawne:

Powód M. P. od dnia 27 kwietnia 2006 roku do dnia wniesienia pozwu przebywał w kilku jednostkach penitencjarnych na terenie kraju:

- od dnia 27 kwietnia 2006 roku do dnia 18 września 2007 roku przebywał w Areszcie Śledczym W. B. w W.,
- od dnia 18 września 2007 roku do dnia 28 listopada 2007 roku w Zakładzie Karnym w K.,
- od dnia 28 listopada 2007 roku do dnia 28 stycznia 2009 roku w Areszcie Śledczym W. M. w W.,
- od dnia 28 stycznia 2009 roku do dnia 25 lutego 2009 roku w Areszcie Śledczym w P.,
- od dnia 25 lutego 2009 roku do dnia 11 marca 2009 roku ponownie w Areszcie Śledczym W. M. w W.,
- od dnia 11 marca 2009 roku do dnia wniesienia pozwu w Areszcie Śledczym w P..

W czasie pobytu powoda w Areszcie Śledczym W. B. w W. w jednostce tej okresowo dochodziło do umieszczania osadzonych w celach, w których powierzchnia przypadająca na jednego osadzonego nie przekraczała 3 m². Każdorazowo przypadki te były zgłaszane sędziemu penitencjarnemu przez Dyrektora Aresztu Śledczego. W areszcie tym cele mieszkalne były wyposażone w niezbędny sprzęt kwaterunkowy i sanitarny, w tym oddzielone od pozostałej części celi kąpiki sanitarne, co zapewniało przebywającym w celach osobom zachowanie intymności. W celach sprawne były wszystkie instalacje, w tym instalacja wentylacyjna i oświetleniowa. Osadzeni oprócz podstawowych urządzeń sanitarnych mogli korzystać z łaźni z częstotliwością ustaloną zgodnie z regulaminem, cele mieszkalne były dobrze oświetlone i miały zapewnioną odpowiednią wentylację. Osoby przebywające w areszcie miały dostęp do niezbędnych środków czystości i higieny osobistej.

Podczas pobytu M. P. w Zakładzie Karnym w K. w jednostce tej także występowało przeludnienie w celach mieszkalnych, jednakże o sytuacji tej Dyrektor Zakładu Karnego informował przewodniczącego Wydziału Penitencjarnego Sądu Okręgowego w Olsztynie. Cele mieszkalne, w których przebywali osadzeni spełniały wszystkie wymogi sanitarne i bezpieczeństwa, były one na bieżąco remontowane i podnoszony był ich standard. Cele były wyposażone w oświetlenie sztuczne oraz miały zapewnioną należytą wentylację. Skazani mieli zapewniony dostęp do środków higieny i urządzeń sanitarnych. W celach znajdowało się także przewidziane regulaminem wyposażenie kwaterunkowe. Osadzonym zapewniono stałą opiekę medyczną, mieli oni dostęp do organizowanych dla nich zajęć sportowych i kulturalnych, takich jak koła i grupy zainteresowań oraz możliwość korzystania ze znajdującej się w zakładzie biblioteki. Powód w tym zakładzie przebywał w celach przeznaczonych dla osób niepalących, nie zgłaszał uwag co do niedogodności wynikających z przeludnienia.

W czasie pobytów powoda w Areszcie Śledczym W. M. w W. w okresach od dnia 28 listopada 2007 roku do dnia 28 stycznia 2009 roku oraz od dnia 25 lutego 2009 roku do dnia 11 marca 2009 roku przebywał on w celach, w których powierzchnia przypadająca na jednego osadzonego wynosiła mniej niż 3 m². O występującym w celach przeludnieniu, Dyrektor Aresztu Śledczego W. M. w W. zawiadamiał Przewodniczącego XI Wydziału Penitencjarnego Sądu Okręgowego w Warszawie. Cele, w których przebywał M. P., były wyposażone w niezbędne urządzenia sanitarne odgródzone od pozostałej części celi w sposób zapewniający intymność. Osadzeni oprócz podstawowych urządzeń sanitarnych w celach mogli korzystać z łaźni z częstotliwością ustaloną zgodnie z regulaminem. Osoby przebywające w tym areszcie miały zapewnioną należytą opiekę medyczną oraz zaplecze żywieniowe, zapewniano im dostęp do zajęć sportowo rekreacyjnych, organizowano dla nich konkursy i zawody sportowe, jak również imprezy kulturalne.

W czasie pobytów powoda w Areszcie Śledczym w P. w okresach od dnia 28 stycznia 2009 roku do dnia 25 lutego 2009 roku, oraz w okresie od dnia 11 marca 2009 roku do dnia wniesienia pozwu M. P. przebywał w celi, w której powierzchnia przypadająca na jednego osadzonego wynosiła poniżej 3 m² jedynie w dniu 11 marca 2009 roku. W pozostałych okresach powód przebywał w celach, w których zachowana była norma 3m² na jednego osadzonego.

Za każdym razem, gdy w celach występowało przeludnienie, dyrektor Aresztu Śledczego w P. zawiadamiał o tym fakcie Przewodniczącego Wydziału Penitencjarnego Sądu Okręgowego w Płocku. Cele, w których przebywał M. P., były wyposażone w niezbędne urządzenia sanitarne odgródzone od pozostałej części celi w sposób zapewniający intymność. Osadzeni oprócz podstawowych urządzeń sanitarnych w celach mogli korzystać z łaźni z częstotliwością ustaloną zgodnie z regulaminem. Osoby przebywające w tym areszcie miały zapewnioną należyłą opiekę medyczną oraz zaplecze żywieniowe, dostęp do zajęć sportowo rekreacyjnych, organizowano dla nich konkursy i zawody sportowe, jak również imprezy kulturalne.

Powyższych ustaleń faktycznych Sąd Okręgowy dokonał w oparciu o dokumenty znajdujące się w aktach, które uznał za wiarygodne, albowiem nie budziły one wątpliwości co do swej autentyczności i wiarygodności. Sąd Okręgowy zważył, że powód nie przedstawił żadnych dowodów na okoliczności wskazane w pozwie opierając się jedynie na własnych twierdzeniach, a pozwany zaprzeczył wszystkim wskazanym przez powoda okolicznościom.

W ocenie Sądu Okręgowego powództwo w sprawie niniejszej nie zasługiwało na uwzględnienie.

Powód wniósł o zasądzenie na jego rzecz odszkodowania za szkody poniesione przez powoda na skutek łamania przez pozwanego jego praw oraz zadośćuczynienia z tytułu naruszenia jego dóbr osobistych podnosząc, że w zakładach karnych i aresztach śledczych, w których przebywał, zostały naruszone jego dobra osobiste poprzez osadzenie go w przeludnionych celach, nieludzkie traktowanie, czy też nie zapewnienie należytych warunków bytowych.

Odnośnie roszczenia odszkodowawczego powoda Sąd Okręgowy wskazał, iż odpowiedzialność z tytułu czynów niedozwolonych uregulowana została w art. 415 k.c. i nast. i zgodnie z nimi przesłankami odpowiedzialności odszkodowawczej są: szkoda w rozumieniu art. 361 § 2 k.c., wina sprawcy, oraz związek przyczynowy pomiędzy zawinionym działaniem sprawcy, a powstałą szkodą — art. 361 § 1 k.c. Odpowiedzialność Skarbu Państwa została uregulowana w przepisach art. 417 k.c. i nast. Powód w sprawie niniejszej nie przedstawił żadnych dowodów mogących potwierdzić, że między jakimikolwiek działaniami czy zaniechaniami strony pozwanej, a szkodą powoda zachodzi związek przyczynowy. Powód nie wskazał, jaką szkodę oraz w jakiej wysokości poniósł w związku z tymi działaniami lub zaniechaniami pozwanego. Tymczasem zgodnie z art. 6 k.c. oraz art. 232 k.p.c. to na powodzie spoczywał ciężar udowodnienia faktów, z których wywodził skutki prawne. W tej sytuacji, wobec braku możliwości stwierdzenia, jaką szkodę i w jakiej wysokości poniósł powód oraz czy ewentualna szkoda powoda była następstwem działań lub zaniechań pozwanego, powództwo o odszkodowanie należało oddalić.

Także w odniesieniu do roszczeń powoda związanych z zarzucanym pozwanemu przez powoda naruszeniem jego dóbr osobistych Sąd Okręgowy wskazał, iż nie zachodziły przesłanki do uwzględnienia powództwa.

Zgodnie z art. 23 k.c., dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. Zgodnie z art. 24 § 1 k.c. ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Stosownie zaś do art. 448 k.c., w razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia.

W ocenie Sądu Okręgowego powód, mimo ciężącego na nim obowiązku wynikającego z art. 6 k.c., w żaden sposób nie wykazał, aby skutek działań pozwanego doszło do naruszenia jego dóbr osobistych. Zgodnie zaś z treścią powyższego przepisu ciężar udowodnienia faktu spoczywa na osobie, która z faktu tego wywodzi skutki prawne. Także przepis art. 24 § 1 k.c. rozkłada ciężar dowodu w ten sposób, że na powoda nakłada obowiązek udowodnienia,

że pozwany naruszył jego dobra osobiste. Na marginesie można zaznaczyć, że wspomniany przepis formułuje również domniemanie prawne bezprawności naruszenia dóbr osobistych, z którego wynika, że na pozwanym ciąży obowiązek udowodnienia, że jego działanie bądź zaniechanie naruszające dobra osobiste powoda nie było bezprawne. Jednakże sąd rozważa zaistnienie bezprawności działania pozwanego dopiero w wypadku udowodnienia przez stronę powodową, że doszło do naruszenia jej konkretnych dóbr osobistych, tj. dopiero wówczas, gdy strona powodowa udowodniła fakty przemawiające za zasadnością powództwa.

Powód podnosił, że do naruszenia jego dóbr osobistych doszło poprzez umieszczanie jego osoby w „przeludnionych” celach. Faktem jest, że powód przez pewien czas przebywał w celach przeznaczonych dla mniejszej ilości osób. Decyzje Dyrektora Zakładu Karnego i Aresztów Śledczych, w których osadzony był powód, o umieszczeniu więźniów w celach, w których powierzchnia celi mieszkalnej na jedną osobę wynosiła mniej niż 3 m² były zgodne z przepisami. Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 2 października 2007 r. w sprawie o sygn. akt II CSK 269/07 zaznaczył, że „zapewnienie przez państwo godziwych warunków odbywania kary pozbawienia wolności jest jednym z podstawowych wymagań demokratycznego państwa prawnego, jednakże osadzenie skazanego w celi w warunkach, w których powierzchnia na jedną osobę wynosiła mniej niż 3 m², przy spełnianiu przesłanek określonych w art. 248 § 1 k.k.w., jest zgodne z prawem”.

Zdaniem Sądu Okręgowego stwierdzeniu powyższemu nie stał na przeszkodzie wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 maja 2008 roku stwierdzający niekonstytucyjność przepisu art. 248 § 1 k.k.w. W wyroku tym bowiem Trybunał orzekł o utracie mocy niniejszego przepisu po upływie osiemnastu miesięcy od dnia ogłoszenia wyroku w Dzienniku Ustaw, co nastąpiło w dniu 5 czerwca 2008 roku (Dz. U. Nr 96 poz. 620). Przepis art. 248 § 1 k.k.w. utracił więc moc w dniu 6 grudnia 2009 roku. Powód w sprawie niniejszej dochodzi roszczeń za okres poprzedzający wniesienie pozwu, tym samym dotyczył czasu obowiązywania art. 248 § k.k.w.

Sąd Okręgowy podkreślił również, że powód przebywając we wskazanych w pozwie zakładzie karnym i aresztach śledczych miał zapewniony dostęp do wszystkich wymaganych urządzeń sanitarnych. Cele były wyposażone w niezbędne urządzenia kwaterunkowe, osadzeni mieli dostęp do zajęć sportowych, kulturalno oświatowych, w miarę istniejących możliwości mogli podejmować pracę, a także znajdowali się pod stałą opieką medyczną. Wobec osadzonych postępowano z poszanowaniem ich praw i godności, nie stosowano wobec nich tortur, czy inhumanego i poniżającego traktowania. Potwierdza to wątpliwości, co do tego, że niedogodności związane z przebywaniem we wskazanych jednostkach penitencjarnych, wywołały u powoda cierpienia psychiczne i fizyczne.

W ocenie Sądu Okręgowego pozwany w toku procesu wykazał, że zapewnił powodowi właściwe warunki bytowe w ramach istniejących możliwości. Pozwany wykazał także, że jego działania nie były bezprawne.

Skoro zatem nie doszło, z winy funkcjonariuszy pozwanego, do naruszenia dóbr osobistych powoda, to brak było podstaw do udzielenia mu z tego tytułu ochrony prawnej.

Sąd Okręgowy zważył również, że pewien stopień cierpienia i niedogodności jest wpisany w pozbawienie wolności, a pozwany swym działaniem nie przyczynił się do jego powiększenia. W konsekwencji zgłoszone przez powoda żądanie zapłaty zadośćuczynienia nie zasługiwało na uwzględnienie.

Sąd Okręgowy uznał za zasadne nieobciążanie przegrywającego sprawę powoda kosztami procesu w oparciu o art. 102 k.p.c. Wskazał, że przepis ten nie precyzuje bliżej pojęcia „wypadków szczególnych”, pozostawiając rozwiązanie tego zagadnienia praktyce sądowej. Brak jakichkolwiek ograniczeń wyliczonych choćby przykładowo wskazuje na intencję ustawodawcy szerokiego pojmowania zakresu tego terminu (tak postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 1966 roku, I CR 372/65). W niniejszej sprawie za nieobciążaniem przegrywającego powoda kosztami procesu przemawiała nie tylko jego trudna sytuacja materialna (został w całości zwolniony od kosztów sądowych), lecz także swoisty charakter sprawy. Jak wskazał Sąd Najwyższy do wypadków szczególnie uzasadnionych w rozumieniu art. 102 k.p.c. można także zaliczyć sytuacje wynikające z charakteru żądania poddanego rozstrzygnięciu sądu (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 1982 roku, I CZ 30/82, LEX nr 8403).

Apelację od wyroku złożył powód zaskarżając wyrok w całości i zarzucając mu przede wszystkim błędne zastosowanie przez Sąd Okręgowy do oceny działania zakładów karnych art. 248 par. 1 k.k.w. pomimo orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego o niekonstytucyjności tego przepisu. Wskazywał dodatkowo na nowe okoliczności, a mianowicie brak dostępu do środków czystości i zajęć kulturalno-oświatowych. Wnosił o zmianę zaskarżonego wyroku i zasądzenie kwoty żądanej pozwem.

W odpowiedzi na apelację pozwany wniósł o jej oddalenie i zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego na rzecz Skarbu Państwa — Prokuraturii Generalnej Państwa, stosownie do treści art. 11 ust. 3 ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o Prokuraturii Skarbu Państwa. Pozwany wskazywał na brak merytorycznych zarzutów i nie udowodnienie przez powoda, że jakkolwiek funkcjonariusz publiczny swoim działaniem naruszył prawo, tak w zakresie prawa stanowionego jak i w zakresie norm ustalanych w oparciu o szeroko rozumiane zasady współżycia społecznego, powód nie wykazał też wysokości poniesionej szkody.

Sąd Apelacyjny zważył co następuje:

Apelacja powoda zasługiwała na częściowe uwzględnienie.

Na wstępie należy wskazać, że powód podnosił wystąpienie nieprawidłowości w postaci zbyt małej powierzchni w celi przypadającej na poszczególnych więźniów, braku właściwego kącika sanitarnego, umieszczeniu go w celi dla palących i skierowaniu do spania w Areszcie Śledczym W. M. do spania na najwyższym poziomie piętrowego łóżka.

Niewątpliwie zgodnie z art. 110 par 2 k.k.w. powierzchnia w celi mieszkalnej, przypadająca na skazanego, wynosić powinna nie mniej niż 3 m², przy czym, jak trafnie wskazał Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 26 maja 2008 roku w sprawie SK 25/07, minimalna powierzchnia mieszkalna przewidziana w art. 110 k.k.w. należy do najniższych w systemach penitencjarnych państw europejskich. Dla porównania wynosi ona: w Austrii - 6 m², w Belgii - 9 m², w Bośni i Hercegowinie - 4 m², na Cyprze - 9,5 m², w Czechach - 3,5 m², w Danii - 6-7 m², w Finlandii - 7 m², w Grecji - 10 m², w Hiszpanii - 6 m², w Holandii - 10 m², w Irlandii - 6-10 m², w Islandii - 6-10 m², w Niemczech - 7 m², w Norwegii - 6-10 m², w Portugalii - 7 m², w Turcji - 8-9 m², we Włoszech - 9 m², w Rumunii - 6 m², w Chorwacji - 8 m², w Bułgarii - 6 m².

Przepis art. 248 par. 1 k.k.w. powoływany przez pozwanego, a następnie Sąd Okręgowy w uzasadnieniu orzeczenia stanowił odstępstwo od zasady wyrażonej w art. 110 par. 2 k.k.w., że powierzchnia w celi więziennej powinna wynosić nie mniej niż 3 m² na jedną osobę. Mianowicie w szczególnie uzasadnionych wypadkach dyrektor zakładu karnego lub aresztu śledczego mógł umieścić osadzonych, na czas określony, w warunkach, w których powierzchnia w celi na jedną osobę wynosić może mniej niż 3 m², z tym że o takim umieszczeniu powinien bezzwłocznie powiadomić sędziego penitencjarnego.

Sąd Apelacyjny podziela stanowisko Sądu Okręgowego, że w niniejszej sprawie z uwagi na ramy czasowe pobytu powoda w zakładach karnych objęte pozwem art. 248 par. 1 k.k.w. znajduje co do zasady zastosowanie. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 maja 2008 roku stwierdzający niekonstytucyjność przepisu art. 248 § 1 k.k.w. wyraźnie określił datę utraty mocy przepisu na osiemnaście miesięcy od dnia ogłoszenia wyroku. Tym samym przepis art. 248 par. 1 k.k.w. utracił moc w dniu 6 grudnia 2009 roku.

Nie oznacza to jednak, że każde naruszenie normy art. 110 par. 2 k.k.w. do czasu wejścia w życie orzeczenia Trybunału skutkowało oddaleniem powództwa z uwagi na brak bezprawności działania pozwanego.

Sąd Apelacyjny zwrócił bowiem uwagę, że zastosowanie art. 248 par. 1 k.k.w. dopuszczalne było jedynie w "szczególnie uzasadnionych wypadkach", a więc nie mogło to odnosić się do każdej dowolnej sytuacji, lecz okoliczności wyjątkowych, szczególnie uzasadnionych. Przepis ten we wskazanym zakresie nie mógł zatem podlegać swobodnej wykładni rozszerzającej. Za szczególnie uzasadniony wypadek nie powinna być uznana trwająca od lat sytuacja

niewystarczającej w stosunku do osadzanych liczby miejsc w zakładach karnych i aresztach. Ponadto w praktyce wielu zakładów karnych "czas określony" stał się na ogół czasem nieokreślonym, na co zwrócił zresztą uwagę powód w swojej apelacji.

Z kolei skutki zastosowania art. 248 par. 1 k.k.w. mogły wystąpić jedynie wtedy, gdy została zachowana procedura określona w tym artykule i w przepisach wykonawczych.

Przechodząc na grunt niniejszej sprawy Sąd Apelacyjny uznał, że nie wykazano, aby którykolwiek z zakładów karnych/ aresztów śledczych spełnił łącznie przesłanki dotyczące istnienia szczególnie uzasadnionego wypadku, czasu określonego i zachowania procedury wynikające z treści art. 248 par. 1 k.k.w.

Bezspornie z dokumentacji złożonej przez pozwanego wynika, że we wszystkich wskazanych przez powoda zakładach nastąpiło przeludnienie w okresie przebywania w nich przez powoda, z tym że w Areszcie Śledczym w P. przeludnienie w celi powoda miało miejsce tylko przez jeden dzień.

W okresie pobytu powoda w Areszcie Śledczym W. B. obowiązywały wewnętrzne zarządzenia Dyrektora Aresztu pozwalające na umieszczenie osadzonych w celach z metrażem poniżej 3 metrów na osobę (k.152 i n). Jednakże czas określony został sformułowany jako „czas, kiedy zaludnienie aresztu będzie odpowiadać jego pojemności”, co w ocenie Sądu Apelacyjnego w rzeczywistości oznacza umieszczenie osadzonych w przeludnionych celach na czas bliżej nieokreślony. Ponadto strona pozwana nie przedstawiła zawiadomienia sędziego penitencjarnego o zastosowaniu art. 248 par. 1 k.k.w. W złożonych do akt kserokopiach sprawozdań z wizytacji aresztu brak było odniesienia do zastosowania art. 248 par. 1 k.k.w., w szczególności co do powiadomienia sędziego penitencjarnego o zastosowaniu przepisu i czasie planowanego przeludnienia.

Podobnie w złożonej dokumentacji dotyczącej Aresztu Śledczego w P. brak jest, poza samym zarządzeniem, dowodu faktycznego zawiadomienia sędziego penitencjarnego o zastosowaniu art. 248 par. 1 k.k.w. (k.234 i n.).

Wątpliwa jest też prawidłowość określenia dopuszczalnego przeludnienia w Zakładzie Karnym w K. jako przeludnienia o charakterze okresowym przy sformułowaniu, że „sytuacja ta potrwa /.../ co najmniej 6 miesięcy”, jak również wypełnienia przesłanek szczególnie uzasadnionego wypadku i czasu określonego w przypadku pozostałych zakładów karnych/aresztów zważywszy, że sytuacja przedłużenia o kolejne miesiące stanu przeludnienia i zastosowanie art. 248 par. 1 k.k.w. trwała praktycznie w sposób nieprzerwany przez wiele lat.

Mając powyższe na uwadze Sąd Apelacyjny doszedł do przekonania, że w zakresie zarzutu dotyczącego przeludnienia żądanie pozwu zasądzenia zadośćuczynienia z tytułu naruszenia dobra osobistego co do zasady jest słuszne. Sąd Apelacyjny wziął przy tym pod uwagę, że Sąd Okręgowy naruszył art. 232 k.p.c. nie uwzględniając wniosku dowodowego złożonego w pozwie, jednakże z uwagi na fakt, że wniosek ten był złożony na okoliczność przeludnienia celi, a przedstawione w sprawie przez pozwanego dokumenty i ustalenia Sądu Okręgowego wykazały, że samo przeludnienie miało miejsce czynią bezprzedmiotowym dopuszczenie dowodu w chwili obecnej.

Prawidłowo także Sąd Okręgowy wskazał, że powód nie wykazał za pomocą środków dowodowych zasadności pozostałych zarzutów tj. nie udowodnił wystąpienia niewłaściwego wydzielenia kącika sanitarnego, szkody związanej z umieszczeniem go na łóżku piętrowym czy w Zakładzie Karnym w K. w celi dla palących. Natomiast z dokumentacji pochodzącej z Aresztu Śledczego w P. wynikało, że był on przez 20 dni umieszczony w celi z osobami palącymi, co nie powinno mieć miejsca (k.224).

W ocenie Sądu Apelacyjnego powód miał prawo do odbywania kary pozbawienia wolności w warunkach przewidzianych prawem. Nadmierne zagęszczenie w celi może samo w sobie być kwalifikowane jako traktowanie niehumanitarne, bowiem w celi o powierzchni na osobę mniejszej niż 3 m², co i tak jest standardem jednym z najniższych w Europie, nie można mówić o humanitarnym traktowaniu. Postulat humanitarnego traktowania zawiera także warunek prowadzenia działań wychowawczych i pomocowych, które przygotowują do życia na wolności oraz powstrzymują od powrotu do przestępstwa, a więc pozwalają zrealizować cele kary. Zapewnienie przez Państwo godziwych

warunków odbywania kary pozbawienia wolności jest także jednym z podstawowych wymagań demokratycznego państwa prawnego, a przeludnienia cel nie można usprawiedliwiać dużą liczbą przestępstw czy ograniczoną ilością miejsc w zakładach penitencjarnych. Jest też rzeczą oczywistą, że przeludnienie w celach łączy się z dodatkowymi dolegliwościami bytowymi dnia codziennego, takimi jak pogorszenie warunków noclegu, spożywania posiłków, korzystania z ubikacji itp. Stan taki jest szczególnie dotkliwy, jeśli trwa dłuższy okres, tak jak w niniejszej sprawie.

Dlatego też Skarb Państwa poprzez wykonywanie kary pozbawienia wolności w sposób sprzeczny z prawem, w szczególności z dyspozycją art. 110 k.k.w., dopuścił się czynu niedozwolonego w rozumieniu art. 417 § 1 k.c. Obowiązkiem Państwa jest bowiem takie zorganizowanie systemu penitencjarnego, aby zapewnić szacunek dla godności osób osadzonych i to bez względu na trudności finansowe czy logistyczne.

W konsekwencji w ocenie sądu Apelacyjnego znajduje zastosowanie art. 448 k.c., albowiem roszczenia oparte na tej podstawie prawnej ustawodawca określił w ramach odpowiedzialności z tytułu czynów niedozwolonych. W razie naruszenia dobra osobistego czynem niedozwolonym sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę (art. 417 § 1 k.c. i art. 448 k.c.). Przez umieszczenie powoda w celach o powierzchniach mniejszych niż 3 m² i w jednym przypadku w celi dla palących naruszono dobro osobiste skarżącego w postaci godności i zdrowia (art. 23 k.c.). W art. 24 § 1 k.c. ustanowione zostało domniemanie bezprawności naruszenia dobra osobistego. Domniemanie to podlegało obaleniu przez wykazanie uprawnienia do określonego działania, czego jednak Skarb Państwa w tym postępowaniu, nawet powołując się na art. 248 par. 1 k.k.w., nie wykazał. Co więcej możliwość przyznania od Skarbu Państwa na podstawie art. 448 k.c. zadośćuczynienia pieniężnego za krzywdę wyrządzoną osadzonemu z powodu zbyt ciasnej celi nie zależy od zawinienia pozwanego (tak też Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 18 października 2011r. III CZP 25/11).

Natomiast nie zostały przez powoda udowodnione pozostałe zarzuty zgłoszone w toku postępowania. Złożone w apelacji wnioski o dopuszczenie dowodu z zeznań świadków Sąd Apelacyjny uznał za spóźnione w świetle art. 381 k.p.c. i je oddalił. Powód nie wykazał, dlaczego nie mógł wskazać dowodu z zeznań świadków przez Sądem I instancji, jak również, jakie okoliczności zamierzał udowodnić za pomocą przeprowadzenia dowodu z tych zeznań.

Sąd Apelacyjny uznał też, że Sąd Okręgowy nie dopuścił się uchybienia w związku z art. 5 k.p.c. i art. 233 k.p.c. nie pouczając powoda o konieczności wykazywania swoich racji poprzez przedstawienie określonych dowodów. Pouczenie tego rodzaju jest bowiem pożądane w razie uzasadnionej potrzeby, co ma miejsce z reguły, gdy dana osoba jest nieporadna lub nie ma dostatecznej znajomości prawa. Tymczasem z treści pozwu i złożonych pism procesowych, w których powód wskazuje na konkretne przepisy prawa, przywołuje też wyrok Trybunału Konstytucyjnego związany z zastosowaniem art. 248 par. 1 k.k.w. nie wynika, by był on osoba potrzebującą takiego pouczenia.

Sąd Apelacyjny uznał, że żądanie zasądzenia od Skarbu Państwa kwoty w wysokości 400.000,00 zł było przesadnie wygórowane tak z uwagi na sposób i okoliczności naruszenia dobra osobistego jak i z tego względu, że część zarzutów powoda, w tym dotyczących pogorszenia się stanu zdrowia psychicznego, nie została udowodniona.

Zasadne okazały się natomiast zarzuty naruszenia prawa materialnego (art. 23, 24 k.c., art. 417 § 1 k.c. oraz art. 448 k.c.) poprzez ich niezastosowanie w sytuacji, gdy zebrany materiał dowodowy na to zezwalał.

Mając na uwadze powyższe ustalenia i rozważania, Sąd Apelacyjny w oparciu o art. 386 par. 1 k.p.c. zmienił zaskarżony wyrok w pkt 1 w ten sposób, że zasądził od statio fisci Skarbu Państwa kwotę 3.000,00 zł tytułem zadośćuczynienia dzieląc ją proporcjonalnie do długości okresów przebywania powoda w poszczególnych zakładach karnych/aresztach. W ocenie Sądu Apelacyjnego kwota 3.000,00 zł jest adekwatna nie tylko do wykazanego okresu przebywania powoda w przeludnionych celach, ale też sposobu i okoliczności związanych z naruszeniem dobra osobistego powoda, tj. godności i zdrowia.

W pozostałym zakresie Sąd Apelacyjny apelację jako bezzasadną oddalił (art. 385 k.p.c.), o kosztach postępowania orzekając w oparciu o art. 391 par. 1 k.p.c. w zw. z art. 108 par. 1 k.p.c. i art. 102 k.p.c. Przepis art. 102 k.p.c. ustanawia zasadę słuszności, będącą odstępstwem od zasady odpowiedzialności za wynik procesu. W niniejszej sprawie do

okoliczności branych pod uwagę przez sąd przy ocenie przesłanek zastosowania dyspozycji omawianego przepisu Sąd Apelacyjny zaliczył okoliczności dotyczące stanu majątkowego i sytuacji życiowej strony. Nie powinno bowiem budzić żadnych wątpliwości, że zła sytuacja majątkowa powoda, jak i jego sytuacja wolnościowa wskazywały na konieczność zastosowania w zakresie orzeczenia o kosztach postępowania drugoinstancyjnego art. 102 k.p.c.